

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI MUSIQA RAHBARLARINING KASBIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJ TAJRIBASI VA ZAMONAVIY YONDASHUV

Nargiza Mo‘minova Sabitdjanovna
MTTDMQTMOI PhD dotsent
Abdulazizova Madina yunusobod
tumani tarbiyachisi

Annotatsiya: Musiqaning juda katta tarbiyaviy imkoniyatlari musiqa rahbari musiqa faoliyatining samaradorligini belgilovchi muhim omillarni amaliyot bilan bog‘lay olganligiga, bola shaxsiga hamda uning musiqiy-ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan doimiy e‘tibori asosidagina yuzaga chiqadi. Ushbu vazifalarni yuqori darajada bajarish musiqa rahbarining kasbiy kompetentligiga borib taqaladi. Kasbiy kompetensiyaga ega musiqa rahbari maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida musiqiy ta‘lim-tarbiyaning o‘ziga xos xususiyatlari, maqsad va vazifalari, qonuniyatlari, nazariy asoslari va uslubiy yo‘nalishlarini belgilaydi.

Kalit so‘z: Musiqiy faoliyat, musiqiy-didaktik o‘yinlar, ritm hissi, musiqiy repertuar, bolalar cholg‘ulari, musiqiy qobiliyat, atributlar.

Xorijiy davlatlardagi kasbiy kompetentlikni rivojlantirish darajasini o‘rganish mamlakatimizdagi kasbiy kompetentlikni rivojlantirish muammolariga tahliliy jihatdan yondashishga imkon beradi hamda musiqa rahbarlarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish nazariyasi kengaytirilishiga va chuqurlashtirilishiga yordam beradi. Ta‘lim sifati bolalar, oilalar va jamoalar bilan ishlaydigan pedagoglarning malakasiga bog‘liq. Ko‘pincha, biz "kompetentlik" atamasini individual amaliyotchining fazilatlarini bilan bog‘laymiz, bu mashg‘ulot va kasbiy tayyorgarlik (ya‘ni, bilim, ko‘nikma, munosabat, motivatsiyaning integratsiyasi) orqali erishilishi mumkin bo‘lgan jarayon. Ushbu konsepsiya ingliz tili kontekstida malakali bo‘lish (to‘liq insoniy xususiyat) ko‘pincha "kompetentlik"ga qisqartiriladi - muayyan vazifani bajarish uchun shaxslar ega bo‘lishi kerak bo‘lgan bir qator ko‘nikmalar va bilimlarni mujassamlashtiradi. Maktabgacha yosh davridagi ta‘lim va tarbiya kontekstidagi "kompetentlik" ta‘lim tizimining o‘ziga xos xususiyati sifatida tushuniladi. Kompetensiyaviy tizim shaxslar, jamoalar, institutlar va kengroq ijtimoiy-siyosiy kontekst o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarda rivojlanadi. "Kompetensiyali tizim"ning asosiy xususiyati bu shaxslarning doimiy o‘zgarib turadigan ijtimoiy kontekstlarda bolalar va oilalarning ehtiyojlariga javob beradigan mas‘uliyatli va samarali amaliyotlarni rivojlantirish qobiliyatini ro‘yobga chiqarishlarini qo‘llab-quvvatlashdir¹.

Rossiya ta‘limida kompetensiyaga asoslangan yondashuvning (G‘arb adabiyotida u "competence-based-education" ya‘ni, kompetensiyaga asoslangan ta‘lim deb ataladi) joriy etilishi ikki jarayon bilan bog‘liq:

- Olingan bilimlar jamlanmasi ularni qo‘llashning tez o‘zgaruvchan amaliyoti;
- Amalga oshirilayotgan islohotlarni g‘oyaviy va pedagogik ta‘minlashni yangilash zarurati.²

¹ Mathias Urban, Michel Vandenbroeck, Arianna Lazzari, Katrien Van Laere, Jan Peeters. Competence Requirements in Early Childhood Education and Care. London and Ghent, September 2011. Completion date: October 2012. http://ec.europa.eu/education/more-information/doc/2011/core_en.pdf

² Профессиональная компетентность современного педагога: теоретические подходы. Научно-технические ведомости СПбГПУ. Гуманитарные и общественные науки 4’ 2011. УДК 371

O.E.Lebedevning soʻzlariga koʻra kompetensiyaga asoslangan yondashuv - bu taʼlim maqsadlarini aniqlash, mazmuni tanlash, taʼlim jarayonining shartlarini tashkil etish va taʼlim natijalarini baholashning umumiy tamoyillari toʻplamidir.³

Kompetensiyaviy yondashuv taʼlim tizimini isloh qilish sharoitida boshqarish vositasi va ayni paytda taʼlim sifatini oshirish vositasi hamdir. Taʼlimdagi kompetensiyaviy yondashuvning barcha xilma-xil talqinlari bilan uning mohiyatini quyidagi jarayonlarda koʻrishimiz mumkin:

- taʼlimning maqsadi – muammolarni samarali hal qilishga oʻrgatishdir;
- taʼlim vazifalari uning mazmuni va shakllarini birlashtirish, bola shaxsini rivojlantirish bilan bogʻliq;

- taʼlim mazmuni vaziyatli muammolarni hal qilishda asosiy va maxsus (kasbiy) kompetensiyalarni rivojlantirishni oʻz ichiga oladi;

- kompetensiyaga asoslangan taʼlimning yetakchi shakli pedagogning shaxsiy tajribasini shakllantiruvchi interfaol variantdir;

- Bunda taʼlim natijalari tekshirilganligi, tez oʻzgaruvchan zamonaviy dunyoda noaniq vaziyatlarda pedagog tomonidan qoʻllaniladigan kompetensiyalarning asoslilikiga bogʻliq.

Mutaxassislarni tayyorlashda kompetensiyaviy yondashuvning asosiy xususiyatlari quyidagilardir:

- umumijtimoiy va shaxsiy ahamiyat shakllangan bilim, koʻnikma, malakaning sifatli va samarali boʻlish yoʻllari;

- xulq-atvor va baholashda ifodalangan kasbiy va shaxsiy takomillashtirish maqsadlarini aniq belgilash;

- shaxsni rivojlantirish maqsadlari ham boʻlgan muayyan vakolatlarni aniqlash;

- milliy va umuminsoniy madaniyatni idrok etishga asoslangan semantik yoʻnalishlar majmui sifatida kompetensiyalarni shakllantirish;

- statistik usullar bilan qayta ishlanishi mumkin boʻlgan oʻlchov mezonlarining aniq tizimining mavjudligi;

- shakllanayotgan shaxsga pedagogik yordam koʻrsatish va uning uchun "muvaffaqiyat zonasi" ni yaratish;

- maqsadga erishish uchun strategiya tanlash dasturini individuallashtirish;

- bilimlardan amaliy foydalanish va qimmatli hayotiy tajribani oʻzlashtirish koʻnikmalarini har tomonlama tekshirish uchun vaziyatlar yaratish;

- mavjud bilim, koʻnikma va faoliyat usullarini takomillashtirish qobiliyati bilan bogʻliq boʻlgan shaxsning integral xarakteristikasi, ijtimoiylashuvu va hayotiy tajribani egallashi.

Xorijiy davlatlarning maktabgacha taʼlim tizimini oʻrganishimiz jarayonida maktabgacha yoshdagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga keng oʻrin ajratilganiga guvoh boʻldik. Xususan, bolalarning erta rivojlanishini va tarbiyalashni amalda sinovdan oʻtkazgan buyuk italyan pedagogi Mariya Montessorining bolani erta rivojlantirish nazariyasi bilan bogʻliq metodikalari butun dunyoda dolzarb. Oʻz gʻoya va prinsiplariga rioya qilib, M.Montessori pedagogik tizim asosiga bolalar oʻzlari istaganidek faoliyatda erkin namoyon boʻlishi, u ishlab chiqqan metodning mazmuni bolani oʻz-oʻzini tarbiyalash, oʻz-oʻziga taʼlim, oʻz-oʻzini rivojlantirishga ragʻbatlantirishdan iborat ekanligini taʼkidlagan.

Musiqqa taʼlimida majburlamaslik va asta-sekinlik bilan yondashish juda muhim, deb bilardi Montessori. Kichik bolalarga eng sodda musiqiy oʻyinchoqlarni taklif etish kerak deb, musiqiy

³ Лебедев, О.Е. Компетентностный подход в образовании. // Шк. технологии: науч.-практ. журн. – Т. 2: Новое время. – 2006. – 459 с. – С. 3–12.

tarbiyada muvaffaqiyatga faqat shu yo'l bilan erishilishini ta'kidlagan. Montessori fikricha, bolalarda jismoniy va musiqiy tarbiyani birlashtirish ularda ritm tuyg'usi va harakatlarda muvozanatning rivojlanishiga ko'maklashadi, bolaga nafaqat jismoniy tarbiyani, balki ijodiy qobiliyatlarini yuzaga chiqarish uchun musiqani yanada chuqur o'rganish zarur. Montessori bolani musiqiy tarbiyaga o'rgatish "qancha erta bo'lsa, shuncha yaxshi" degan g'oyaga tayangan[409].

Musiqqa ta'limi orqali insoniylikka yondashuv asosida ish ko'rgan Sh.Suzuki bo'ldi. Yapon pedagogining fikricha, "bola tug'ilganidan musiqaga oshno bo'lishi kerak, shu sababli uni jarang sohib turgan musiqaga uyg'un holda tarbiyalash kerak".

Yaponiyadagi maktabgacha tarbiya tamoyillari – sog'lom, mustaqil, har tomonlama rivojlangan, bilimga ega va o'z madaniyati hamda Vatanini sevuvchi jamiyat a'zosini yaratishga qaratilgan. Bolalar bog'chalarida ta'lim dasturlari ham inobatga olingan, yozish va o'qishdan tashqari bolalarga qo'shiq aytish o'rgatiladi, sport musobaqalari o'tkazilib, muntazam sayrlarga chiqiladi. Ammo bular bilan bir qatorda bu tadbirlarni o'tkazilishidan maqsad – bolada xamjihatlik, jamoada yashash hislarini rivojlantirishdan iborat. Qo'shiq aytilsa, xor jamoada aytilishi kerak, yakkaxon qo'shiqchi qo'llanilmaydi, musobaqa o'tkazilayotganda yoki hamma yoki guruh g'oliblikka erishiladi va mutlaqo g'olib yakka bo'lmaydi.⁴

Janubiy Koreya maktabgacha ta'lim bo'yicha dunyoda eng yuqori o'rnlarni egallab kelmoqda. Koreyslar bolalarning jismonan sog'lom va baquvvatligiga, shuningdek musiqqa mashg'ulotlarini o'zlashtirishiga alohida e'tibor qaratadilar. Bog'chadan boshlab bolalarga dunyoni musiqqa orqali anglatish aqidasini ilgari surishadi. Bolaga har tomonlama yordam berishi, tevarak-atrofnii obrazli - emotsional idrok etishi va bola xarakterining shakllanishiga ta'sir ko'rsatishi uchun musiqqa tarbiyasining ahamiyati yuqori deb hisoblashadi. Shu sabab janubiy Koreyada musiqani qabul qilish, his etish va tushunish, badiiy - ijodiy qobiliyatlarini tarbiyalash bo'yicha alohida dasturlar mavjud.

Mamlakatimizda maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ham musiqqa mashg'ulotlarida quvnoq kuy va qo'shiqlarni tinglash, chapak chalish hamda bolalar cholg'ulariga jo'r bo'lish musiqaga ishtiyoqlarini yanada oshirib boradi. Chunki bu yoshdagi bolalarda hali diqqat – e'tibor uncha to'liq bo'lmaydi, ular ko'proq serharakat va o'yinga moyil bo'ladilar. Musiqqa mashg'ulotlarida bolada musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirish doimo musiqqa rahbarining diqqat markazida bo'lishi, turli metod va vositalar, jumladan musiqiy-didaktik qo'llanma va o'yinlar yordamida amalga oshirilishi lozim.

Musiqiy faoliyat maktabgacha yoshdagi bolalarning his-tuyg'ulariga mos kelishi va bolalarning hissiy va ijodiy rivojlanishiga hissa qo'shishi nazariy jihatdan isbotlangan va amalda tasdiqlangan. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida musiqiy faoliyatning olib borilishi N.A.Metlov, N.A.Vetlugina, K.V.Tarasova, D.B.Kabalevskiy, Ye.B.Abdulin, N.L.Grodzenskiy tomonidan ishlab chiqilgan. Bolalarning musiqiy rivojlanishi va bolalar ijodini faollashtirish usullari G.L.Struve, V.V.Yemelyanova, D.Ye.Ogorodnikova, G.P.Stulova, L.A.Barenboyma, L.V.Shkolyar, V.V.Kiryushina, L.N.Komissarova, O.P.Radinovanning ishiga bag'ishlangan. Nazariy masalalarni ishlab chiqishda Z.Kodai, K.Orflarning bolalar ijodiy salohiyatini rivojlantirish orqali musiqqa dunyosini hissiy tushunish haqidagi fikrlari ahamiyatlidir.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, maktabgacha ta'lim tashkilotida musiqqa faoliyat jarayonida bola hayotini, tevarak-atrofnii musiqiy obrazlar orqali idrok etish uchun repertuar tanlash lozim bo'ladi. Olib boriladigan musiqiy tarbiya ishlarini badiiy adabiyot va tasviriy san'at bilan uzviy ravishda bog'langan holda amalga oshirish, musiqiy tarbiyaning ilg'or tajriba va turli metodlaridan

⁴ Galitravel.ru/doshkolnoe-obrazovanie-v-yaponii/Elektron resurs/

foydalanib o'tkaziladigan har bir musiqa mashg'ulotini bolalarga badiiy-estetik zavq uyg'otishini, ularning his tuyg'ularini shakllantirishda, ijodiy fikrlash qobiliyati va nutqini o'stirishda xizmat qilishni ta'minlash lozim.

Musiqa rahbarlarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish muammosining dolzarbligi mustaqil ijodiy faoliyatga qodir shaxsning ijtimoiy talabi, ta'lim jarayonini insonparvarlashtirishga bo'lgan ehtiyoj, shaxsni o'zgaruvchan ijtimoiy-madaniy sharoitlarga moslashtirish vazifalari, pedagogik tadqiqotlarda ushbu muammoning yetarli darajada rivojlanmaganligi bilan izohlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 22 dekabrda "Maktabgacha ta'lim va tarbiyaning Davlat standartini tasdiqlash to'g'risida"gi 802-sonli qarori <https://lex.uz/docs/5179335>
2. Mathias Urban, Michel Vandebroek, Arianna Lazzari, Katrien Van Laere, Jan Peeters. Competence Requirements in Early Childhood Education and Care. London and Ghent, September 2011. Completion date: October 2012. http://ec.europa.eu/education/more-information/doc/2011/core_en.pdf
3. О.П.Радынова, А.И.Катинене, М.Л.Палавандишвили. Музыкальное воспитание дошкольников. Учебное пособие - Москва, 1998 г.
4. М.А.Давыдова. Музыкальное воспитание в детском саду. Средняя, старшая, подготовительная группы. - М.: ВАКО, 2006.
5. Лебедев, О.Е. Компетентный подход в образовании. // Шк. технологии: науч.-практ. журн. – Т. 2: Новое время. – 2006. – 459 с. – С. 3–12.